

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

В умовах трансформаційного періоду, що проходить економіка України в останні роки, суттєвого значення набувають проблеми забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіонів, як складової економічної системи держави. Відтак на перший план функціонування регіону виходять можливі механізми реалізації соціально-економічних інтересів регіону, як потенційної основи його соціально-економічного розвитку. Метою статті є аналіз існуючих підходів у визначенні сутності категорії добробут, розвиток, стратегічних ресурсів регіону, сформувані сучасну концепцію економічного розвитку регіону. Методика дослідження. Розробка методичного підходу, який дасть змогу регулювати соціально-економічний розвиток регіону через поєднання його стратегічних ресурсів. В статті визначено категорію «добробут» через основні елементи, а саме: добробут населення, створення робочих місць, «зовнішні ефекти», благоустрій, культура, відпочинок, «зовнішній вигляд» території. Висвітлено сучасні концепції економічного розвитку регіону через управління підприємницькою активністю, створення «механізму зростання», збереження природного і соціального середовища, вивільнення людського потенціалу, як результат керівництва, пошук соціальної справедливості. Запропоновано структуру стратегічних ресурсів регіону. Наукова новизна. Сформовано механізм регулювання соціально-економічного розвитку регіону із застосуванням предикторної схеми, що дасть можливість в залежності від поточних змін використання ресурсів модифікувати уявлення про результати розвитку регіону. Практична значущість. Пропонований методичний підхід до регулювання соціально-економічний розвиток регіону через поєднання його стратегічних ресурсів забезпечить своєчасне регулювання процесу. та вирішення існуючих проблем.

Ключові слова: *регіон, добробут, стратегічні ресурси, економічний розвиток, соціальний розвиток.*

ВСТУП

Постановка проблеми. Проблеми розвитку національної економіки істотно відрізняються від проблем економічного і соціального розвитку окремого регіону. По-перше, основним завданням розвитку регіону є використання його різноманітних умов і можливостей для досягнення найбільшого інтегрального ефекту. Тобто економічний простір України повинен бути організований таким чином, щоб забезпечити найбільш доцільну спеціалізацію регіонів і формувати дієву їх економічну інтеграцію, дотримуючись при цьому узгодження державних, регіональних і національних інтересів. По-друге, завданням розвитку національної економіки є вибудова економічної політики таким чином, щоб забезпечувався стабільний розвиток на основі якнайповнішого використання економічного потенціалу регіону і міжрегіональних зв'язків при дотриманні узгоджених з регіоном державних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню методології довгострокового прогнозування соціально-економічного розвитку регіону присвячені праці численних вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких слід особливо відзначити Ю. Вертакова [2], Р. Винн [3], Л. Владимірова [4], А. Гранберг, [5], Е.Зарова[10], В. Малікова [6], М. Маниліч [7], П. Блера [12], Т. Розанова [8], М. Годаро [9], Г. Хасаєва [10] тощо.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є визначення сутності категорій добробут, розвиток, стратегічні ресурси регіону, сформувані

сучасну концепцію економічного розвитку регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток завжди вимагає різнопланових структурних змін, найбільш типовими серед яких є: модифікація факторів виробництва та зрушення в структурі економіки; більш ефективно використання існуючих ресурсів; зміна структури і функцій наявних інститутів, ціннісні орієнтири і відносин між членами спільноти тощо.

Розвиток, як зростання, означає такі структурні зміни, які призводять до: технологічного прогресу, підвищення якості продукції та поліпшення розподілу товарів і послуг. Розвиток, як поліпшення, означає такі соціальні зміни, які забезпечують рівні можливості для широкого кола людей у користуванні загальними громадськими благами: освітою, охороною здоров'я тощо. Ось чому у найбільш загальному вигляді метою розвитку регіону є добробут його населення.

Науковцями постійно робиться спроба ідентифікації категорії «розвиток». Так, Т. Розанова стверджує, що поняття «розвиток» включає три взаємопов'язані між собою характеристики: зміну, зростання та поліпшення [8, с. 209].

Розвиток, як соціальна зміна, не відбувається самостійно, він пов'язаний з розробкою певної світоглядної політики. Категорія «добробут», в свою чергу, включає такі основні елементи:

- добробут населення – головний «продукт» розвитку регіону, який матеріалізується в конкретних видах продукції та послуг, що задовольняють потреби місцевого населення і приносять зиск в результаті

виробництва;

- створення робочих місць є однією з найважливіших завдань розвитку регіону. Нові робочі місця забезпечують збільшення показника «доходи населення», при цьому важливе значення має показник співвідношення між робочими місцями і запитами щодо необхідних робочих місць для регіону;

- «зовнішні ефекти», як правило, не відображаються в ринкових цінах на товари і послуги та вплив третіх осіб, що безпосередньо не беруть участь у ринкових угодах. Прикладом такого позитивного ефекту є впровадження нових технологій, утилізація різного роду відходів, що призводить до отримання вигоди не тільки продавцями, але й покупцями послуги;

- благоустрій – це необхідна умова як матеріального, так і духовного добробуту людини;

- культура, відпочинок, «зовнішній вигляд» території регіону є найважливішими складовими духовного добробуту;

- благоустрій – це одночасно поняття і соціальне, і економічне, тому його не можна зводити до вузького трактування житлового та вуличного благоустрою.

Слід зазначити, що існує безліч класифікацій, за якими виділяються різні типи розвитку регіонів. У теорії та практиці розвитку територіальних громад розглядаються два основних напрями. Прихильники першого напрямку стверджують, що розвиток виходить з центру (серцевини співтовариства), а потім поширюється на периферію, до менш великих спільнот, і це знаходиться далеко від «центрів розвитку». Другий же напрям виходить з наступної передумови: кожне територіальне співтовариство керується своїми власними інститутами, які ініціюють їх розвиток незалежно від поведінки «центру».

Таким чином, охарактеризувавши категорію «розвиток», перейдемо до поняття «економічний розвиток». Так, М. Тодаро надана чітка систематизація різних тлумачень поняття «економічний розвиток», а саме [9]:

- розвиток як здатність економіки створювати імпульси і підтримувати річні темпи зростання ВВП на рівні 5-7% і більше;

- розвиток як зміни, які відбуваються в структурі виробництва і зайнятості населення у результаті підвищення в них частки переробної промисловості та сфери послуг, за рахунок скорочення аграрного сектору економіки;

- розвиток як багатоплановий процес, який призводить до радикальних змін у соціальних структурах, поведінці людей, громадських інститутах, а також прискоренні економічного зростання, за рахунок скорочення безробіття.

Ми будемо дотримуватися точки зору Є. Зарової і Г. Хасаєва, згідно з якою соціально-економічний розвиток регіону – це «...процес безперервного економічного зростання території регіону, що відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх виробничих, інституційних, соціальних факторів, та забезпечує підвищення рівня і якості життя його населення» [10, с. 213].

При цьому, існує й протилежна точка зору, з

якою важко погодитися, тому що відповідно до неї економічний розвиток не є синонімом економічного зростання, оскільки «зростання означає лише підвищення економічної активності». В той же час розвиток може досягатися і за рахунок зниження економічної активності. Економічний розвиток регіону характеризують його показники, які умовно можна поділити на три групи:

I група – показники, що характеризують фактори розвитку: наявні ресурси, джерела розвитку економіки; умови соціально-економічного розвитку;

II група – показники, що характеризують результати розвитку: економічні, соціальні, демографічні, екологічні;

III група – показники, що характеризують оцінку ступеня реалізації цілей розвитку економіки регіону.

До теперішнього часу сформувалося кілька десятків концепцій, які розкривають сутність економічного розвитку регіону з позиції соціальних наук. Зважаючи на те, що деякі з них є взаємодоповнюючі, то ми об'єднали їх у сім груп (табл. 1).

1. Економічний розвиток як розвиток проблеми. Прихильники цієї концепції, Г. Саймон, Дж. Марч, виходять з наступного – людський розум не може охопити всього різноманіття чинників, які пов'язані з економічним життям суспільства. Отже, керівники, що приймають рішення, змушені керуватися так званою обмеженою раціональністю, тобто приймати не оптимальні, а просто рішення, які відповідають певній ситуації. Тобто, визначають проблему, етапи її розв'язання, порядок реалізації і зворотній зв'язок. При цьому, з метою ідентифікації проблеми встановлюються чіткі просторові (місто, територіальне утворення тощо), або соціальні (молодь, пенсіонери і т.д.) межі [11].

2. Економічний розвиток як управління підприємницькою активністю. Прихильники цієї концепції концентрують увагу на тому, що Р. Борегард назвав «основним напрямом в практиці розвитку місцевої економіки», або Я. Маріс – «корпоративною парадигмою» [11]. Основна ідея полягає в тому, що роль бізнесу в економічному його розвитку є домінуючим у порівнянні з органами управління, які регулюють соціальні очікування відповідно до потреб економіки. При цьому, місцеві органи повинні забезпечувати відповідні умови економічного зростання регіону, а саме: ефективно, раціонально використовувати землю, працю, професійні навички, сировину, виробничу та соціальну інфраструктури, що знаходяться під їх юрисдикцією. Слід зазначити, що відповідно до основного напрямку розвитку регіону, провідником прогресу є використання капіталовкладень, які породжують економічне зростання.

3. Економічний розвиток як створення «механізму зростання». Основою цієї концепції є системний підхід щодо економічного розвитку регіону, а саме: розвиток – це перетворення основних ресурсів таких, як земля, робоча сила, капітал, у валовий регіональний продукт. Тобто це є вдале поєднання місцевих органів влади з профспілками, підприємцями,

ділові інтереси яких пов'язані з даним регіоном. До таких підприємств відносять підприємства сфери комунальних послуг, засобів масової інформації,

нерухомості, роздрібною торгівлі, які прагнуть реалізувати свої інтереси через постійний розвиток.

Таблиця 1

Сучасні концепції економічного розвитку регіону

Назва концепції	Засновник	Сутність
1. Економічний розвиток як розвиток проблеми	Г. Саймон, Дж. Марч	Керівники, що приймають рішення, змушені керуватися так званою обмеженою раціональністю, тобто приймати не оптимальні, а просто рішення, які відповідають певному випадку
2. Економічний розвиток як управління підприємницькою активністю	Р. Борегард Маріс	Бізнес в економічному його розвитку є домінуючим у порівнянні з органами управління, які регулюють соціальні очікування відповідно до потреб економіки
3. Економічний розвиток як створення «механізму зростання»		Системний підхід щодо економічного розвитку регіону, а саме: розвиток – це перетворення основних ресурсів таких, як земля, робоча сила, капітал, у валовий регіональний продукт
4. Економічний розвиток як збереження природного і соціального середовища	Блер Премус Нельсон Бейтс	Демістифікація росту і повага прав місцевого співтовариства до середовищ свого проживання, яке має як соціальні, так і природні складові, що взаємопов'язуються між собою
5. Економічний розвиток як вивільнення людського потенціалу		Необхідність посилення уваги місцевих органів управління до максимального використання потенціалу населення, як найважливішої умови економічного розвитку
6. Економічний розвиток як результат керівництва	Бейтс Уайел Тейц Гілот	Керівник – це елітний працівник, який робить все для того, щоб забезпечити економічне зростання регіону, або це окрема особистість, яка здатна до подолання бюрократичних перешкод, чи то банківських обмежень, чи проблеми щодо планування розвитку регіону
7. Економічний розвиток як пошук соціальної справедливості		Необхідність соціального захисту населення, яке проживає на певній території, та повага до їх прав щодо визначення свого майбутнього

**Джерело: сформовано автором*

4. Економічний розвиток як збереження природного і соціального середовища. Такий підхід часто називають екологічною або територіальною моделлю. Елементи її можна знайти в концепціях Блера і Премуса про коеволуційний розвиток [12]; Нельсона – про «розвиток знизу» [12]; в теорії соціальних мереж Бейтса [13]. Однією з основних характеристик, що об'єднує роботи цих вчених, є демістифікація зростання і повага прав місцевого співтовариства до середовищ свого проживання, яка має як соціальні, так і природні складові, що взаємопов'язуються. Слід зазначити той факт, що особлива увага у рамках даної концепції приділяється не стільки зовнішнім економічним стимулам, скільки місцевим інтересам і тим внутрішнім каталізаторам, які сприяють розвитку місцевих громад.

5. Економічний розвиток як вивільнення людського потенціалу. Ключова ідея цієї концепції – це необхідність посилення уваги місцевих органів управління до максимального використання потенціалу населення як найважливішої умови економічного розвитку. Вона значною мірою спирається на результати емпіричних досліджень, які вказують на те, що рівень і якість загальної освіти впливають на якість і продуктивність праці, а також на обсяг видатків, які сплачують підприємці, підвищуючи

загальноосвітній рівень своїх працівників.

6. Економічний розвиток як результат керівництва. Одні прихильники цієї концепції більшою мірою орієнтовані на підприємницькі здібності керівників (Бейтс), а інші – на здібності, які успішно реалізуються в політиці (Уайел, Тейц, Гілот) [9]. Узагальнюючи образ керівника, доходимо до висновку про те, що керівник – це елітний працівник, який робить все для того, щоб забезпечити економічне зростання регіону, або це окрема особистість, яка здатна до подолання бюрократичних перешкод, чи то банківських обмежень, чи проблем щодо планування розвитку регіону.

7. Економічний розвиток як пошук соціальної справедливості. У даній концепції особлива увага приділяється необхідності соціального захисту населення, яке проживає на певній території, та повага до їх прав щодо визначення свого майбутнього. Професійний і бюрократичний диктат прихильників цього підходу розглядають як перешкоду регіональному економічному розвитку, тобто, розвиток територіальних громад полягає в ідеї практичної допомоги людям, активно задіяним у вирішенні складних соціальних і економічних завдань регіону.

Отже, економічний розвиток регіону тісно

пов'язаний не тільки з наявністю ресурсів, а й з певним їх поєднанням. При відсутності одного з них розвиток неможливий, навіть якщо інші ресурси є в надлишку. До так званих стратегічних ресурсів відносять (рис. 1):

1) фізичний капітал, до складу якого входять природні ресурси та створені людиною обладнання, виробнича інфраструктура тощо;

2) людський капітал включає природні здібності і таланти, а також отримана освіта і надбана кваліфікація. А. Сміт визначив економіку як «дзеркало людської натури» [1]. Розмір сукупного «людського капіталу» в регіоні залежить від чисельності та працездатності населення, бажанні і здібностях людей працювати;

3) соціальний капітал – це соціальні взаємопов'язані мережі співробітництва, окреслені соціальними нормами і довірою, що складаються у рамках співтовариства і здатні передаватися у межах

регіону. Цей вид капіталу створює умови для кооперації та координації дій заради отримання взаємної вигоди; він полегшує реалізацію та дотримання контрактів спрямованих на заощадження власних коштів та інвестуванням в цільові проекти; збільшує віддачу від вкладень у фізичний і «людський» капітал;

4) ринкова інфраструктура визначається як сукупність умов, завдяки яким покупці і продавці товару вступають у взаємовідносини з метою купівлі-продажу товарів або надання послуг [6];

5) фінансові ресурси – кошти, необхідні для реалізації того чи іншого проекту. Зауважимо, що пошук грошових коштів найчастіше сприймається більшістю місцевих органів управління як виділення коштів із державного бюджету, але не як джерело самофінансування.

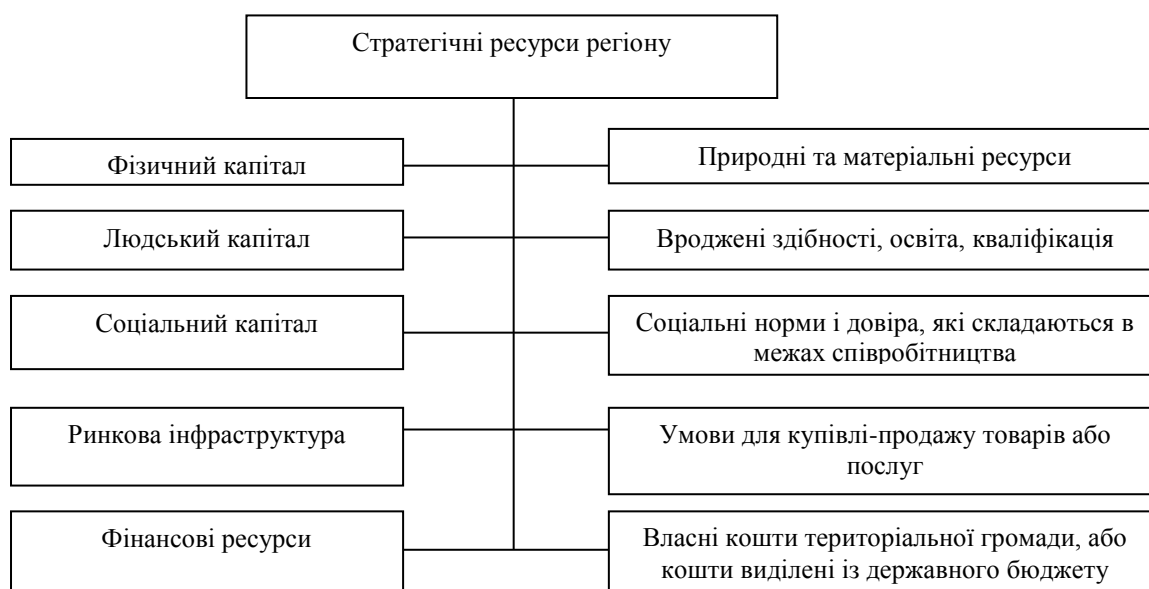

Рис. 1. Структура стратегічних ресурсів регіону

Узагальнюючи все вище зазначене, можна представити упереджуючу дійсність у вигляді предикторної складової (рис. 2), в якій передбачено механізм формування очікуваних результатів.

Завдяки такому механізму з'явиться можливість від поточних змін модифікувати уявлення про ці результати. Точність уявлення, в першу чергу, залежить від тих методів і моделей, які стануть головними елементами предикторної складової.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що до основних проблем виваженого та ефективного стратегічного управління регіоном відносять: відсутність оперативної, достовірної інформації про його соціально-економічний стан; відсутність єдиної комплексної методики оцінки соціально-економічного стану територіальної освіти відповідно до її рівня, статусу і специфіки; відсутність методики комплексного прогнозування соціально-

економічного розвитку регіону; розбіжності у стратегічному плануванні та позиціонуванні територіальних утворень різних рівнів і різних господарюючих суб'єктів у їхньому складі; відсутність єдиної універсальної методики комплексного планування заходів щодо досягнення стратегічної мети соціально-економічного розвитку території, з урахуванням їхньої специфіки; недостатність досліджень і методологічних розробок з протидії глобальним і територіальним (регіональним) проявам фінансової та економічної кризи; відсутність комплексної методики стратегічного планування інноваційного розвитку регіону тощо

Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук шляхів усунення зазначених недоліків, що вимагає кардинальних змін в діючих інформаційно-управлінських системах, тобто створення таких систем стратегічного моніторингу та контролінгу, які дозволять передбачати майбутнє розвитку регіону з погляду довгострокового впливу як з внутрішньої структури, так і зовнішнього середовища.

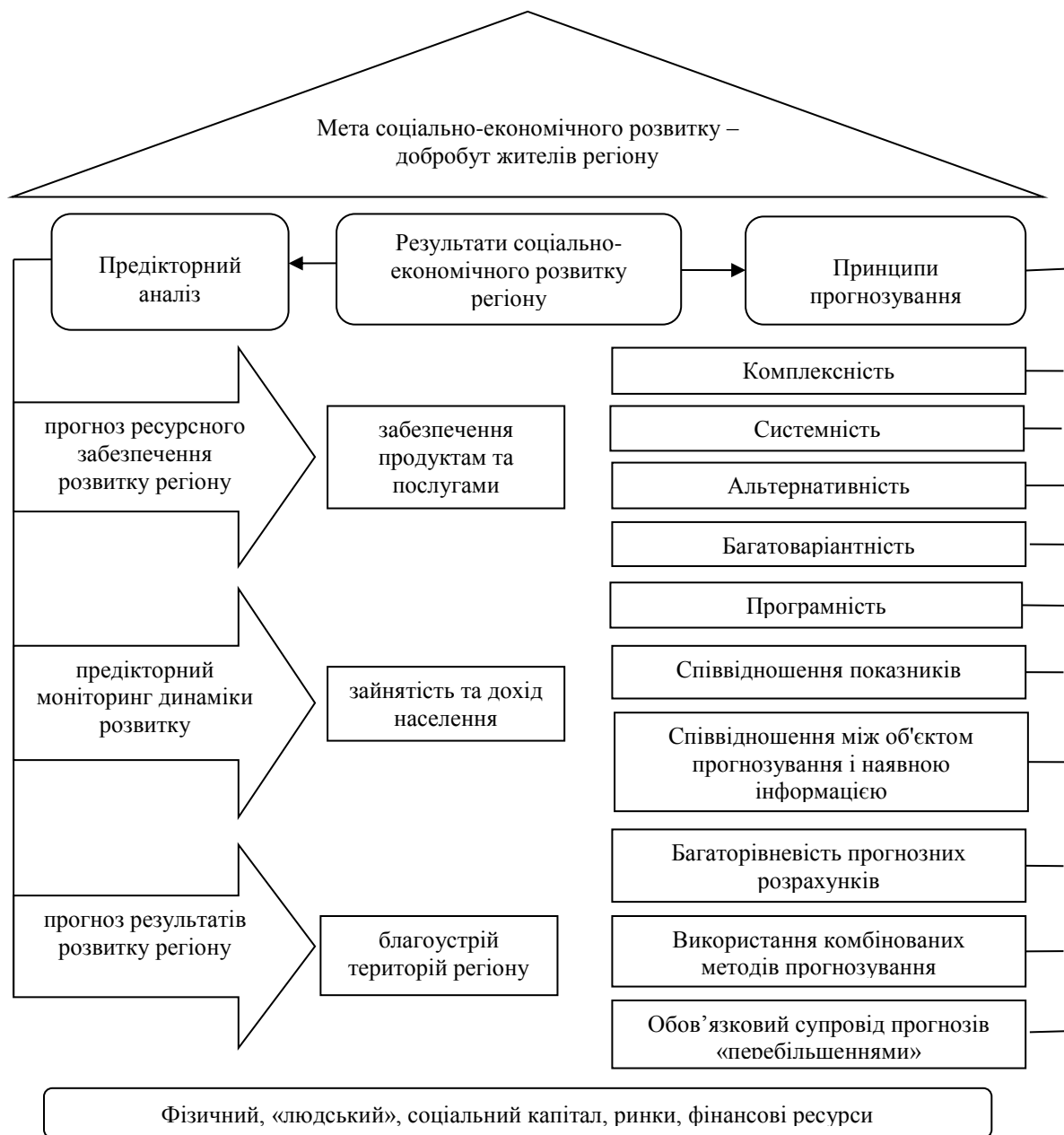

Рис. 2. Прогностична схема регулювання соціально-економічного розвитку регіону

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большой экономический словарь: за ред. А.Н. Азрилияна. - Москва: «Институт новой экономики», 1997. – 844 с.
2. Вертакова Ю. В. Прогнозирование и индикативное планирование в регионе [Текст]: учебное пособие / Вертакова Ю. В., Кузьбожев Э. Н., Самофалова Е. В. – Курск: изд-во Курск ГТУ, 2001. – 125 с.
3. Винн Р. Введение в прикладной эконометрический анализ / Р. Винн, К. Холден; пер. с англ. С. А. Николаенко; под ред. и с предисл. Р. М. Энтова. – М.: Финансы и статистика, 1981. – 294 с.
4. Владимирова Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка [Текст]: учебное пособие / Л. П. Владимирова. – М.: Издательский дом «Дашков и К0», 2001. – 308 с.
5. Гранберг А. Г. Экономико-математические исследования многорегиональных систем / А. Г. Гранберг, В. И. Сулов, С. А. Суспицын // Регион: экономика и социология. – 2008. – № 2. – С. 120-150.
6. Маліков В. В. Визначення напрямів державного регулювання економіки / В. В. Маліков // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: Державне управління. – Дніпропетровськ, 2011. – № 1. – С. 72-76.
7. Маниліч М. І. Трансформація регіонального економічного механізму: Монографія / М. І. Маниліч. – Чернівці: Книги-XXI. – 2004. – 164 с.
8. Розанова Т. Г. Економіка регіона: теорія і практика: Монографія / Т. Г. Розанова. – М.: Изд-во МГТУ

им. Н. Э. Баумана, 2004. – 360 с.

9. Тодаро М. П. Экономическое развитие: Учеб. / Пер. с англ.; под ред. С. М. Яковлева, Л. З. Зевина. – М.: экон. фак-т МГУ; ЮНИТИ, 1997. – 671 с.

10. Зарова Е. В. Эконометрическое моделирование и прогнозирование развития региона в краткосрочном периоде: Монография / Е.В. Зарова, Г.Р. Хасаев. - М.: Экономика, 2004. - 149 с.

11. Саймон Г. Рациональность как процесс и продукт мышления / Г. Саймон // THESIS. – Вып. 3. – 1993. – С. 16-38.

12. Blair P., Premus R. Locotion Theory //Theories of Local Economic Development. Perspectives from Across the Disciplines. Ed. By Richard P.Bingham, Robert Mier. Sage Publications. 2011. – №1 - P. 132-139.

13. Bates T. Theories of Entrepreneurship // Theories of Local Economic Development. Perspectives from Across the Disciplines /Ed. By Richard P.Bingham, Robert Mier. Sage Publications. 2011. – №1. – P. 48-62.

Стоянец Наталья Валерьевна

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В условиях трансформационного периода, которые проходит экономика Украины в последние годы, существенного значение приобретают проблемы обеспечения эффективного социально-экономического развития регионов, как составляющей экономической системы государства. Поэтому на первый план функционирования региона выходят возможные механизмы реализации социально-экономических интересов региона, как потенциальной основы его социально-экономического развития. Целью статьи является анализ существующих подходов в определении сущности категории благосостояние, развитие, стратегических ресурсов региона, сформировать современные концепции экономического развития региона. Методика исследования. Разработанный методический подход, который позволит регулировать социально-экономическое развитие региона через сочетание его стратегических ресурсов. В статье рассмотрена категория «благосостояние» через её основные элементы, а именно, благосостояние населения, создание рабочих мест, «внешние эффекты», благоустройство, культура, отдых, «внешний облик» территории. Освещены современные концепции экономического развития региона через управление предпринимательской активностью, создание «механизма роста», сохранения природной и социальной среды, высвобождение человеческого потенциала, как результат руководства, поиск социальной справедливости. Предложена структура стратегических ресурсов региона. Научная новизна. Сформирован механизм регулирования социально-экономического развития региона с применением предиктивной схемы, что даст возможность от текущих изменений использования ресурсов модифицировать представление о результатах развития региона. Практическая значимость. Предлагаемый методический подход к регулированию социально-экономического развития региона, через сочетание его стратегических ресурсов, обеспечит своевременное регулирование процесса, и решения существующих проблем.

Ключевые слова: регион, благосостояние, стратегические ресурсы, экономическое развитие, социальное развитие.

Stoyanets' N.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

In the conditions of transition period of the Ukrainian economy in recent years, the problem of providing effective social and economic development of the regions, as part of the economic system of the state, is of considerable importance. Therefore the possible mechanisms for the implementation of social and economic interests of the region as a potential basis of its social and economic development come at the forefront of the functioning of the region. The aim of the article is the analysis of existing approaches to definition of essence of the category of well-being, development, and strategic resources of the region, to form the modern concept of economic development of the region. The methodology of research. The development of a methodological approach, which will help to regulate social and economic development of the region through a combination of its strategic resources. The category of «welfare» through the basic elements, namely: welfare, creation of jobs, «externalities», improvement, culture, leisure, the «external face» of the territory has been defined in the article. Modern concept of economic development of the region has been covered through management of entrepreneurial activity, the creation of «growth mechanism», the preservation of the natural and social environment, the release of human potential as a result of leadership, the search for social justice. Structure of the strategic resources of the region has been suggested. Scientific novelty. The mechanism of regulation of social and economic development of the region with the use of predator scheme which will allow the current changes in the use of resources to modify the presentation of the results of the development of the region has been formed. The practical significance. The proposed methodological approach to the regulation of social and economic development of the region through a combination of its strategic resources will ensure timely regulation process and solve existing problems.

Key words: region, welfare, strategic resources, economic development, social development.

Одержано 08.04.2015 р.